
**ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 24**

MARIA DEPTUŁA

NAWIĄZYWANIE BLISKIEGO KONTAKTU Z WYCHOWANKAMI (PROPOZYCJE DO BADAŃ)

Nawiązywanie osobistego i bliskiego kontaktu z wychowankami wymaga stworzenia ciepłych i bezpiecznych relacji, w których dorosły jest opiekunem i sojusznikiem w pokonywaniu trudności. Relacje takie tworzą się jeśli dorosły daje odczuć, że interesuje się każdym dzieckiem jako niepowtarzalną indywidualnością, interesuje się jego życiem, ciekawe są dla niego jego zainteresowania, obchodzą go jego troski. Nawiązanie takich relacji z uczniami czy wychowankami bywa dla dorosłych trudne. W artykule tym prezentuję sposoby oceny jakości własnych relacji z uczniami czy wychowankami, które może wykorzystać nauczyciel w szkole podstawowej, wychowawca w domu dziecka, nauczyciel w szkole średniej lub wychowawca w internacie.¹

Uważa się, że brak więzi dzieci z nauczycielami jest jedną z przyczyn wzrostu liczby dzieci sprawiających trudności wychowawcze z powodu "nastawienia na siebie", na obronę poczucia własnej wartości.² O trudnościach w nawiązaniu bliskiego kontaktu świadczą też wyniki badań nad źródłami lęku odczuwanego przez dzieci siedmioletnie w szkole. W badaniach D. Klaus-Stańskiej na początku roku szkolnego na 184 uczniów kl. I - 19,6% odczuwało lęk. Po upływie dwóch - trzech miesięcy do lęku przyznało się 39% badanych. Wśród dzieci odczuwających

lęk aż 32,9% bało się personelu szkoły, w tym głównie nauczyciela.³ Niestety nie można zakładać, że sytuacja starszych dzieci jest pod tym względem lepsza. Przykładowo – zachowanie nauczyciela jest źródłem lęku dla 55% licealistów badanych przez T. Bach-Olasik, którzy podkreślają brak wyrozumiałości, brak partnerstwa, przyjmowanie roli sędziego i kata, gnębienie, niesprawiedliwe ocenianie, motywowanie przez zastraszanie a nie-ukazywanie szansy.⁴ Obniżaniu poziomu lęku służy zmiana interakcji nauczyciel - uczeń, polegająca na uczeniu się przez nauczyciela i uczniów bezwarunkowej akceptacji i doceniania innych ludzi, umiejętności przyjmowania cudzego punktu widzenia, empatycznego rozumienia, autentyczności.⁵ Nawiązaniu dobrego kontaktu z wychowankami sprzyja otwartość polegająca między innymi na mówieniu wprost o swoich przeżyciach, o tym, jakie reakcje wzbudza to, co się dzieje, jakie uczucia wzbudza druga osoba. Otwartość nie oznacza zwierzania się z intymnych przeżyć, ale szczere dzielenie się myślami i uczuciami związanymi z sytuacją, w której tu i teraz jest uczeń i nauczyciel, myślami i uczuciami wiążącymi się z osobą nauczyciela czy ucznia.⁶ Otwarta komunikacja wzmacnia relacje między ludźmi, ale bycie otwartym nie ma długiej tradycji w naszej kulturze, nic dziwnego, że nie ma jej też w placówkach oświatowych.

Jednym ze sposobów otwierania dróg komunikowania się dzieci i młodzieży z nauczycielami i wychowawcami może być zbieranie od nich informacji zwrotnych przez dorosłego dla uzyskania wglądu w wypełnianie swojej zawodowej roli.

W pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym wykorzystać można niżej zamieszczony formularz informacji zwrotnych poprzedzając jego zastosowanie następującym wyjaśnieniem:

“Przyzwycailiście się już do tego, że oceniam Waszą pracę i zachowanie. Robię to dlatego, żeby pomóc Wam coraz lepiej uczyć się i zachowywać. Ja też chciałabym być coraz lepszym nauczycielem a Wy możecie mi w tym pomóc, jeśli szczerze odpowiecie na pytania, które otrzymaliście. Proszę, żeby każdy z Was odpowiadał na nie tak, jak dzisiaj myśli stawiając w odpowiedniej rubryce znak ”+”.

	Często	Czasami	Nigdy
1. Czy słucham kiedy do mnie mówisz?			
2. Czy wystarczająco Ci pomagam?			
3. Czy troszczę się o Ciebie			
4. Czy staram się, żebyś dobrze się czuł na lekcji?			
5. Czy jestem zadowolona kiedy uczę?			

	Często	Czasami	Nigdy
6. Czy wierzę, że potrafisz wykonać zadania?			
7. Czy możesz podzielić się ze mną swoimi uczuciami, radością i smutkiem, zadowoleniem i złością?			
8. Czy jestem kulturalna?			
9. Czy jestem sprawiedliwa?			
10. Czy wiesz, czego od Ciebie wymagam?			
11. Czy pomagam Ci zrozumieć po co wykonujemy każdą czynność w klasie?			
12. Czy wymagam od Ciebie wystarczająco dużo?			
13. Czy okazuję Ci, że dobrze wykonałeś zadanie?			
14. Czy jestem zainteresowana tym, czego uczę?			
Dziękuję Ci bardzo za wszystkie odpowiedzi.			

Nieznacznie zmodyfikowane pytania te mogą być też wykorzystane przez wychowawcę w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Uzyskane odpowiedzi pozwolą dorosłym ocenić jakość ich aktualnych kontaktów z dziećmi. Dostarczają informacji o tym, które swoje zadania wypełniają z pożytkiem dla dzieci. Wskazują też obszary, nad którymi należy się zastanowić i może zmienić dotychczasowe sposoby działania. Nie wyczerpuje to jednak korzyści z zastosowania tego typu ankiety w klasie. Szczególnie ważne wydaje się także to, że stosując ją dorosły pozwala każdemu dziecku odczuć swoje zainteresowanie jego potrzebami i samopoczuciem we wzajemnych kontaktach. Zainteresowanie to nie odnosi się tylko do pracy dydaktycznej, lecz obejmuje także uczucia i potrzeby dziecka. Zwracanie się do wychowanka z prośbą o wyrażenie opinii o zachowaniu się tak ważnej dorosłej osoby, jaką jest dla niego nauczyciel, podnosi poczucie własnej wartości dziecka i umacnia przekonanie o życzliwym stosunku nauczyciela. Odwoływanie się do opinii dziecka może być dla niego zachętą do otwartego komunikowania się z nauczycielem. Ogromnie ważna jest jednak gotowość nauczyciela do zaakceptowania opinii dziecka. Oznacza to, że nauczyciel nie będzie z tą opinią polemizował i nie podejmie prób przekonywania dzieci, że ich spostrzeżenia są fałszywe, że nie mają racji, bo przecież... . Informacja zwrotna jest subiektywna. Wyraża myśli i uczucia wypowiadającej się osoby. Jej szczególna wartość polega na tym, że właśnie subiektywne uczucia określają jakość relacji dziecka z nauczycielem. Przyjmowanie bez komentarza nawet najbardziej odległej od oczekiwań nauczyciela opinii jest warunkiem podstawowym w budowaniu klimatu sprzyjającego

otwartości we wzajemnych kontaktach. Odwoływanie się do opinii dziecka na temat zachowania się nauczyciela zmienia jego zwyczajową podrzędną pozycję. Nawiązuje się relacja, w której pozycja dorosłego i dziecka jest równoległa. Równoważenie pozycji, partnerskie stosunki skutecznie ograniczają stosowanie przemocy w wychowaniu.⁷

Od starszych uczniów uzyskać można opinię bardziej szczegółową, jeśli przekonani są o szczerości intencji nauczyciela. Można też wprowadzić cztery kategorie odpowiedzi: 1 - tak, 2 - raczej tak, 3 - raczej nie, 4 - zdecydowanie nie, na następujące pytania:

1. Czy jestem uprzejma dla Ciebie?
2. Czy traktuję uczniów sprawiedliwie?
3. Czy jestem uczciwa?
4. Czy jestem taktowna?
5. Czy jestem zainteresowana swoją pracą?
6. Czy rozmawiam z Tobą o problemach klasy?
7. Czy czujesz, że doceniam Twoją pracę?
8. Czy jestem cierpliwa i pełna zrozumienia?
9. Czy jestem opanowana?
10. Czy słucham Ciebie, kiedy chcesz porozmawiać?
11. Czy jestem kulturalna?
12. Czy sądzisz, że Cię lubię?
13. Czy jestem zbyt surowa wobec klasy?
14. Czy sądzisz, że jestem zadowolona?
15. Czy potrafię przyznać się do błędu?
16. Jak możesz mi zaufać?
17. Czy krępuję Ciebie?
18. Czy słucham Twoich propozycji?
19. Czy oczekują od Ciebie zbyt dużo?
20. Czy uśmiecham się do Ciebie?
21. Czy jestem życzliwa?
22. Czy umiem się bawić?
23. Czy mam poczucie humoru?
24. Czy zachęcam Cię do podejmowania wysiłków nie związanych z przedmiotem, którego uczę?
25. Czy okazuję uznanie dla tego, co robisz oprócz nauki w szkole?
26. Czy możesz zadawać mi pytania?
27. Czy mam jakieś nerwowe zwyczaje?
28. Czy pomagam Ci, kiedy tego potrzebujesz?

29. Czy udzielam Ci informacji o tym, jakie uczucia i myśli budzi we mnie Twoje zachowanie?
30. Czy patrzę na Ciebie, kiedy z Tobą rozmawiam?
31. Czy okazuję uczucia: radość i smutek, zadowolenie i złość?
32. Czy wierzę, że poradzisz sobie ze swoją pracą?

Gotowość do nawiązania tak bliskich stosunków z uczniami, by odważyli się oni udzielić nauczycielowi informacji nie tylko o tym, jak spostrzegają jego “mocne strony”, ale także o tym, jak spostrzegają jego “słabe strony”, wymaga od nauczyciela przyznania sobie prawa do błędu, do bycia osobą niedoskonałą. Akceptacja samego siebie uchroni nauczyciela od zaprzeczania informacjom niezgodnym z jego własną opinią, pozwoli spokojnie zastanowić się nad wypełnianiem swojej zawodowej roli.

Innym sposobem zbierania informacji zwrotnych może być “malowanie portretu słowami”, inspirowane niżej zamieszczonym przykładem.

Narysuj mój portret słowami:

- na czerwono zakreśl słowa, które opisują mnie taką, jaką najczęściej bywam,
 - na niebiesko zakreśl słowa opisujące mnie taką, jaką bywam czasami,
 - na zielono zakreśl słowa opisujące mnie taką, jaką rzadko bywam,
 - na pomarańczowo zakreśl słowa opisujące mnie taką, jaką nigdy nie bywam.
- W wolnych miejscach wpisz określenia, które uważasz za ważne a tu pominięte.

wesoła		sprawiedliwa		spokojna
	troskliwa		dobra	
miła		uśmiechnięta		
	zadowolona		opanowana	wyrozumiała
lubię Cię		pomagam		
	słucham Ciebie		dobrze tłumaczę	
mam ciekawe pomysły		wzbudzam zaufanie	okazuję Ci szacunek	
smutna		niesprawiedliwa		nerwowa
	nie dbam o Ciebie		niedobra	
		ponura		
niesympatyczna				nie pomagam
	niezadowolona		nie lubię Cię	
nie słucham Ciebie		źle tłumaczę		krzyczę
	nudna		surowa	
niegodna zaufania		sprawiam Ci przykrość		

Ten sposób zbierania informacji zwrotnych wykorzystać można także w pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym ograniczając liczbę określeń i liczbę poleceń.

Uzyskanie informacji zgodnych z posiadaną o sobie opinią będzie dla wychowawcy źródłem satysfakcji. Opinie niezgodne z posiadanym o sobie wyobrażeniem są informacjami niezwykle cennymi. Pozwalają zrobić kolejny krok w stronę uczniów, którym w kontakcie z wychowawcą nie jest dobrze. Wydano ostatnio szereg prac, które podejmują tę problematykę.⁸ Znaczną pomocą w zakresie nawiązywania otwartych relacji z uczniami mogło być wprowadzenie zwyczaju zbierania informacji zwrotnych od swoich studentów (przyszłych nauczycieli) przez nauczycieli akademickich. Kształcenie się w warunkach umożliwiających bliskie kontakty z nauczycielem, doświadczanie ciepłych i bezpiecznych relacji, zainteresowania własną osobą, funkcjonowania w otwartych partnerskich stosunkach ułatwi w przyszłości tworzenie dzieciom i młodzieży warunków sprzyjających rozwojowi. Wiadomo, że "sposób, w jaki człowiek porozumiewa się z innymi ludźmi jest wynikiem utrwalenia sobie techniki komunikowania się pod wpływem własnych doświadczeń społecznych"⁹. Nie sądzę, żeby nawiązanie otwartych relacji z uczniami, studentami mogło utrudniać wypełnianie dydaktycznych zadań. Wzajemny szacunek, bliski kontakt wzbudza pozytywną motywację do wywiązywania się z zadań. Ewentualne trudności w trakcie dokonywania zmian w swoich relacjach z uczniami złagodzić może umiejętność rozwiązywania konfliktów¹⁰ i świadomość, że przedmiotowe, bezosobowe traktowanie uczniów jest przyczyną znacznej części urazów przeżywanych przez dzieci w szkole i negatywnym wzorem stosunków z innymi ludźmi. Ważnym krokiem w kierunku zerwania z tą szkodliwą dla rozwoju dzieci i młodzieży tradycją może być sięganie do nich po informacje zwrotne na temat spostrzegania nauczyciela jako osoby i wypełniania przez niego swojej roli.

Przypisy

- ¹ Dwie pierwsze propozycje zbierania informacji zwrotnych opracowałam na podstawie niżej podanego źródła. W trzeciej wykorzystałam jedynie pomysł. V.F. Jones, L.S. Jones: *Comprehensive classroom management, motivating and managing students*. Boston, Londyn, Sydney, Toronto 1990, wyd. 3, tłum. A. Deptuła, s. 94-97.
- ² A. Brzezińska: *Indywidualizować lęk*. "Życie Szkoły" 1979 nr 12.
- ³ D. Klaus-Stańska: *Przystosowanie dziecka 7-letniego do szkoły*. "Kwartalnik Pedagogiczny" 1988 nr 3-4.
- ⁴ T. Bach-Olasik: *Lęk a rozwój młodzieży*. "Edukacja" 1991 nr 1.

- ⁵ P. Strittmatter: *Mniej lęku szkolnego. Konkretyzacja, realizacja i ewolucja pewnego programu pedagogicznego*. "Kwartalnik Pedagogiczny" 1988 nr 3-4.
- ⁶ B. Jakubowska, J. Jakubowski, A. Łypacewicz, H. Rylke (red.): *Ja i inni*. Warszawa 1987, s. 42.
- ⁷ I. Obuchowski: *Przemoc w wychowaniu*, "Kwartalnik Pedagogiczny" 1989 nr 3-4.
- ⁸ Patrz np. E. Faber, A. Mazlish: *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*. Poznań 1992. M. Król-Fijewska: *Stanowczo, łagodnie, bez lęku, czyli 13 wykładów o asertywności*. Warszawa 1992. *Jak lepiej rozumieć i wychowywać swoje dziecko*. Praca zbiorowa pod red. E. Klimas-Kuchtowej, Kraków 1993.
- ⁹ H. Rylke, G. Klimowicz: *Szkoła dla ucznia. Jak uczyć życia z ludźmi*. Warszawa 1982, s. 179.
- ¹⁰ J. Gut, W. Haman: *Docenić konflikt. Od walki i manipulacji do współpracy*. Warszawa 1993.